

TENDENSER I DE SENESTE ÅRS MACHIAVELLI-FORSKNING

AF

LARS VISSING

I højere grad end det har været tilfældet andetsteds — og af naturlige årsager, turde man tilføje — har historien omgærdet den politiske teoris centrale tekster med et krat af kommentarer. En verbal skærm er blevet dannet udenom korpus, og kun enkelte indfaldsveje ladt åbne for fortolkningen, veje der ganske vist er blevet omlagt med de forskellige etaper i kritikens eget aldersforløb, men som ikke desto mindre har tendens til at danne et autonomt system, hvori de indledende fortolkninger spiller en, i dette ords egentligste betydning, grundlæggende rolle.

Machiavellis tekster er et nøgleeksempel på en sådan proces, og det ville næppe fordr nogen udmattende indsats at føre de enkelte generationer indenfor de sidste 400 års eksegese tilbage til det bredt anlagte angreb der indledningsvis blev rettet mod værket af mod-reformationens ledende teoretikere, først og fremmest Bozio og Ammirato. Bortset fra enkelte ekskursioner udenfor de dermed afstukne rammer — en indsats som kun Machiavellis egentlige elever, som f. eks. Spinoza, havde fornøden vægt til at foretage — skulle hovedparten af kommentarerne herefter koncentrere sig om den moralske vurdering af værkets doktriner. Det der idag stadigt tydeligere fremtræder som et depot for den indoeuropæiske sektors politiske værktøj, blev fortsat, i overensstemmelse med mod-reformationens opfattelse, læst gennem den imaginære moraliserende eller bare litterære politiks briller.

Denne orientering af fortolkningen blev i det 19. århundrede — og som en direkte følge af de italienske enhedsbestræbelser, der var vendt mod den romerske Kirke i Pius d. IXs usmidige skikkelse — suppleret med en gibellinsk fortolkning der gjorde Machiavelli til det historiske udgangspunkt for Risorgimento-tidens ideer om det italienske fædreland. Denne efterrationalisering resulterede i en kraftig neo-guelfisk aktivitet hvorved den moraliserende eksegeses hovedelementer indgaves en slags senilt liv, et forhold der uden tvivl forsinkede en mere utvungen retur mod machiavellismen væsentligt. Sideløbende med, og i umiddelbar fortsættelse af disse begivenheder, fremstod de første monumentalkommentarer, hvoriblandt Villaris og Tommasinis værker fortsat repræsenterer definitive resultater på en betydelig række punkter. Siden har centrale fortolkningsbidrag. Chabods, Pieris og Barons kommentarer, suppleret disse resultater, idet de kun marginalt og afvisende tager stilling til den af mod-reformationen anviste problematik, og de dermed beslægtede spørgsmål, herunder det påståede modsætningsforhold mellem *Il Principe* og *I Discorsi*. Først i de senere år er der sket et reelt sceneskift på Machiavelli-kritikkens område, et skift der er betinget af glemsel og afstand, af historiens *slid*. Den politiske teknik har næppe optaget så mange nye elementer i sit inventar at det konventionelle operative værktøj nu kan præsenteres i klart dagslys. Derimod er Kirken som verdslig magt. Italiens sam-

ling, idag tilstrækkeligt på afstand til at fortolkningsoptikken kan undergå en afgørende ændring.

Idet en generel henvisning rettes til den globale bibliografiske indsats der er gjort af Fido og Chabod,¹ skal jeg her primært nævne nogle markante bidrag til forskningen indenfor de seneste år, og i samme forbindelse pege på tendenser i det arbejde der er gjort. 60'ernes og 70'ernes Machiavelli-litteratur har vel især beriget kendskabet til specielle aspekter af forfatterskabet, og til de historiske omstændigheder der omgav dets udformning. Jeg tænker her på Hans Baron, *The Republican Citizen and the Author of the Prince* (in *English Hist. Review*, vol. LXXVI, s. 217–252), 1961; på B. Brunello, *Machiavelli e il pensiero politico del Rinascimento*, Bologna 1964, og S. G. Barberi, *La forma tragica del Principe e altri saggi sul Machiavelli*, Firenze 1966; samt A. Tenenti, *La religione di Machiavelli*, 1969, og G. Padoan, *La Mandragola del Machiavelli nella Venezia cinquecentesca*, Firenze 1970. Denne sidste titel befinder sig i marginen af et andet terræn, forfatterskabets og machiavellismens indflydelse, sedimentering — »skæbne« (fortuna) om man vil, for at bruge det hyppigst anvendte udtryk hos de italienske historikere — i de enkelte vesteuropæiske lande. Også den efterhånden lange serie kommentarer af denne type er blevet forøget indenfor de seneste år. Jf. J. Malarczyk, *La fortuna di Machiavelli in Polonia*, Warszawa 1962, F. Raab, *The English Face of Machiavelli: A Changing Interpretation*, London 1964, samt ikke mindst G. Procacci, *Studi sulla fortuna del Machiavelli*, Roma 1965, der fortjener mere end distræt opmærksomhed. Nævnes bør ligeledes S. Mastellone, *Venalità e machiavellismo in Francia* (. . .), Firenze 1972. Nogle komparative studier er fremkommet, bl. a. F. Gilbert, *Machiavelli and Guicciardini. Politics and History in Sixteenth Century Florence*, New Jersey 1965, indeholder bredere perspektiver end denne kategoris rammer normalt tillader. G. Uscatescu, *La tragedia del poder: Maquiavelo y Nietzsche*, Madrid 1969 og C. C. Galliert, *Spinoza lettore del Machiavelli*, Milano 1972, er mere klassiske eksempler af genren. Af principielle grunde forekommer denne sidste type studie — afgrænsning af den enes indflydelse på den anden — dog mere adækvat end den mere svævende komparative øvelse som f. eks. J. H. Hexter, *The Loom of Language and the Fabric of Imperative: The Case of Il Principe and Utopia* (i *American Historical Review* vol. 69, s. 945–968), 1964. Udover Procaccis ovennævnte tekst skal enkelte værker af generel karakter anføres: J. R. Hale, *Machiavelli and Renaissance Italy*, London 1960 (61), De Lamar Jensen, *Machiavelli. Cynic, Patriot or Political Scientist?*, Boston 1965, S. Anglo, *Machiavelli. A Dissection*, London 1969, er alle velinformerede standardværker der forlænger den eksisterende debat og optik uden væsentlig nytænkning. Heller ikke Namers *Machiavel* (1961) tager sigte på at foretage omfattende revisioner, men begrænser sig til at fremlægge en resumerende fremstilling, en oversigt af overskueligt omfang for læsere på hvem forfatterskabets dimensioner måtte have en afskrækkende virk-

¹ F. Fido, *Machiavelli*, Palermo 1965 indeholder alle nødvendige referencer til Machiavelli-bibliografien. M.h.t. Chabod bør 1964-udgaven, *Scritti su Machiavelli*, Torino, en posthum samling af denne historikers værker, afgjort benyttes.

ning (med hensyn til denne kategori kommentarer henvises iøvrigt til efterfølgende bibliografi).

Genstanden for De Matteis arbejde fra 1969, *Dal premachiavellismo all'anti-machiavellismo* (Firenze, 1969), er præcist angivet gennem titlen. Det drejer sig mindre om at opregne de elementer der knytter Machiavelli til den tradition som bærer hans navn — eller adskiller ham fra samme — end om at beskrive »machiavellismens« placering i den vestlige filosofis eget aldersforløb. Kun lidt er tilbage af Tommasinis perspektiv (*La vita e gli scritti di Niccolò Machiavelli nella loro relazione col machiavellismo*). Hos De Mattei ligger vægten dels på en omhyggelig historisk analyse af machiavellismens begrebsapparat, dets oprindelse, dets særlige form hos Machiavelli og hans modstandere fra det XVIe århundrede og fremefter; dels på en koncis filosofisk-teknisk fremstilling af de integrerende bestanddele i den argumentation der adskiller de implicerede skoler fra hinanden, d.v.s. opbygningen af hver enkelt retnings begrebsmæssige armatur. Såvel baggrunden for konflikten mellem Machiavelli-tilhængere og -modstandere, herunder Platon/Cicero-traditionens opdeling i forskellige skoler, som de aktuelle politiske motiver for dens opståen netop i det XVIe århundrede (mod-reformationens forsøg på at genskabe pavestatens spirituelle statur) er indgående behandlet hos De Mattei. Det er ikke en af værkets mindste fortjenester på adækvat måde at gengive denne særegne polemik, der udspiller sig samtidig på flere områder.

Et spørgsmål er ofte blevet rejst i forbindelse med *Fyrsten*. Hvorfor henvender dette skrift sig, både i indledningen og henimod slutningen, til et statsoverhovede som ingen anden kilde har forlenet med nogen reel mulighed for at realisere de perspektiver Machiavelli udmaler i samme tekst. Jeg tænker her specielt på den bebudede alliance til forsvar mod de fremmede stormagters indgreb i Italiens indre anliggender. Hvordan kan Lorenzo II de' Medici med nogen rimelighed fremstå som Italiens mulige befrier? Dette paradoks er det egentlige udgangspunkt for C. H. Cloughs *Machiavelli Researches* (Napoli 1967) hvis grundtese er at Machiavelli på et givet tidspunkt har foretaget en udskiftning af *Fyrstens* adressat: fra Giuliano de' Medici til Lorenzo II, fra et politisk talent med klare ideer om den interne magtfordeling i Italien til en ubetydelig fyrste hvis væsentligste interesse siges at have været jagt. Clough kan støtte sig til tungtvejende argumenter: sammenfald mellem den statsdannelse der oprindeligt tiltænkte Giuliano og den i *Fyrsten* beskrevne Borgia-stat; den klarere personlige analogi mellem Hertugen af Valentinois og Giuliano; muligheden for en mere sammenhængende helhedsfortolkning af *Fyrsten*. I et kommende arbejde angiver jeg et supplerende udgangspunkt for *Il Principes* »nationalpolitiske« ideer, et udgangspunkt der ligeledes har intim forbindelse med de centrale temaer i denne tekst. Jeg mener således ikke at burde udelukke at den i kap. 26 omtalte liga mellem Kirken og Firenze, en rent imaginær løsning for Italien i den politiske situation omkring 1513, er en afbleget replik af Alexander d. VI.s på det tidspunkt over 15 år gamle ideer om en union mellem Kirken og Venezia med henblik på en eliminering af de fremmede magters indflydelse i Italien. Når jeg ovenfor benæv-

ner denne hypotese »supplerende« er det for at markere Cloughs kredsen om det *territoriale* i højere grad end om forholdet til »gli oltramontani«.

I betragtning af den udstrakte indsats der er gjort på Machiavelli-forskningens område, må det forekomme besynderligt at de rent biografiske studier ikke er nået længere end det er tilfældet. Således udgør den periode man normalt benævner Machiavellis »ungdom« — som strækker sig helt til det øjeblik han i 30-årsalderen indtræder i den florentinske statsadministration — fortsat et stort ingenmandsland. Et forsøg på at kortlægge denne periode blev gjort fornylig af D. Maffei med *Il giovane Machiavelli banchiere con Berto Berti a Roma* (Firenze 1973). Ifølge den deri fremlagte hypotese, der støtter sig til et stort arkivmateriale, skulle Machiavelli have tilbragt tiden mellem studierne og sin indtræden i Palazzo Vecchio hos en florentinsk finansmand i Rom, Berto Berti. Det er, mener Maffei, denne tidligere Machiavelli — handelsmanden, kassereren — som eksildiplomaten skyder fra livet i den kendte passus fra brevet til ambassadør Francesco Vettori (dateret 9. april 1513). Udfra begrænsede data ekstrapolerer Maffei ganske langt ind i et område der netop indebærer betydelige farer på grund af sin manglende begrænsning. M. Martelli har da også, i *L'Altro Niccolò di Bernardo Machiavelli* (in Quaderni di Rinascimento, Firenze 1975), på overbevisende måde fastslået at der ingen basis eksisterer for Maffeis hypoteser. Bankmanden Niccolò Machiavelli havde ligeledes en fader ved navn Bernardo: et banalt tilfælde af homonymi. Spørgsmålet er iøvrigt behandlet i en note af S. Bertelli fra 1976 (se *Renaissance Quarterly*, vol. XXIX, no. 2, sommeren 1976, *Renaissance Society of America*). Machiavellis præ-administrative eksistens er dermed påny reduceret til ukendt terræn.

Kun få fortolkningsbidrag fra de seneste år fremtræder som helhedsanalyser. Som ofte når en kultur befinder sig i et konfliktfyldt forhold til sin umiddelbare fortid — der i dette tilfælde består dels af det XIX. århundredes aktuelt-politiske fortolkning af Machiavelli, dels af den fascistiske epokes kommentarvirksomhed — kan »tilbagejusteringen« til værkets forudsætninger og betingelser sjældent finde sted på anden måde end efter et fragmentarisk mønster. Chabod, Gilbert, Pieri og Baron, samt hele den brede generation af kritikere fra de senere år, har i alt væsentligt erstattet kommentarerne fra det XIX. og de foregående århundreder, måske med undtagelse af Villari og Tommasini. Dog kan intet af disse forfatterskaber siges at iværksætte helhedsfortolkninger. Det er etapevise tilnærmelser, gentagelser, punktanalyser, der gradvist tilpasses forskningens øvrige resultater. Sandsynligvis er værkets reelt heterogene karakter vel tjent med denne fremgangsmåde, der dog ikke desto mindre samtidig reflekterer et historisk opgør med den tidligere Machiavelli-forskning. Bag denne barriere af partielle fortolkninger hæver sig enkelte monumentalstudier. Jeg undlader her at kommentere de i Fidos (se ovenfor) bibliografi opregnede titler. Lyotards længe ventede bog om Machiavelli unddrager sig ligeledes bemærkninger, da den, ved afslutningen af nærværende tekst, endnu ikke er disponibel. Derimod er Claude Leforts *Le travail de l'oeuvre. Machiavel*, Paris 1972, alene på grund af sit voluminøse omfang, svær at komme uden om. Denne kommentars ordrigdom kan næppe siges

at stå i noget rimeligt forhold til indholdet af *oplysninger*. En vis kompensation finder sted gennem fortolkningsmæssige *opfindelser*, omend næppe i tilstrækkeligt omfang til at berettige til et så højt sidetal. Endvidere er bogen belastet med en unødigt kompliceret terminologi og syntaks hvis oprindelse — Jacques Lacans teoretiske jargon — er indlysende, uden at være kompromitterende i sig selv. Det skal heller ikke her benægtes at Lacans syntaks repræsenterer en reel stilistisk gevinst for det franske sprog, men i denne sammenhæng forekommer en så massiv import af en trods alt væsensforskellig sektors sprogbrug inadækvat; dette ikke mindst fordi den gennemføres sideløbende med en anvendelse af begreber som Machiavelli muligvis selv ville have afvist som »unyttige«. Helt korrekt ville en sådan dom dog ikke være, også fordi Leforts bog danner udgangspunkt for en tekst hvis koncision står i skarp modstrid til *Le travail de l'oeuvre*. I dette studie, *Machiavel ou le système indo-européen de la vertu* (i *Revue philosophique de la France et de l'étranger*, tome CLXIV, 1974) opregner Jean-Louis Tristani en række konceptuelle symptomer på Machiavellis tilknytning til den indoeuropæiske ideologi, som afgrænset af Wikander og Dumézil. Det drejer sig her kun om en åbning ud mod et terræn der kan vise sig frugtbart, en rent foreløbig skitsering af forbindelseslinierne mellem Machiavelli og en tradition hvis gennemslagskraft således synes at række ud over de enkelte kulturers »mytedepoter«, hvorpå det nordiske eksempel er sagaerne. Denne type analyse fortjener dels en mere udstrakt og indgående anvendelse på Machiavellis værker, dels en udvidelse til den vestlige filosofis hovedværker med henblik på en nærmere sammenligning af det der anvendte konceptuelle værktøj og centrale elementer i mytedannelsen.